

Litterära mästerverk genom tiderna

Litteraturhistoria för gymnasieskolan

Av

Michael Jay

MJ Läromedel
Telefon: 08-53332557, 0735-200402
e-post: michael@mjaromedel.se
www.mjaromedel.se

Litterära mästerverk genom tiderna. Litteraturhistoria för gymnasieskolan
ISBN 978-91-979818-0-4
© 2011 Michael Jay
Tryck: DotGain AB, Litauen, 2011

Omslag: Åsa Wiksten
Omslagsbild: detalj ur Madonna del Magnificat,
målning av Sandro Botticelli, 1481.

Vänligen respektera kopieringsregler!

Förord

Litterära mästerverk genom tiderna är i första hand avsedd för de högskoleförberedande gymnasieprogrammen enligt Gy 2011. Boken har en traditionell disposition med en litteraturhistorisk genomgång av litteraturen från äldsta tid till 1980-talet.

Men ambitionen är mycket större. Jag har velat ge en bredare bild genom att även ta upp författare som sällan nämns i gymnasieböckerna. Jag har också velat förklara vad som gör författare och verk bra, speciella och intressanta, d.v.s. redogöra för de litterära verkningssmedlen samt de idéer och tankar författare har velat väcka genom tiderna. Jag har försökt förklara vad som gör verken till mästerverk, vad som gör att de läses trots att de kanske är många hundra år gamla. Avsikten har också varit att få eleverna att tänka och känna vid kontakten med dikter, dramer och berättelser. Jag har velat öppna för tankar om vad det innebär att vara människa: perspektiv om mänsklig existens, om värderingar, om samhället då och nu, om olika kulturer, om kön och samlevnad. Boken har dessutom ovanligt gedigna avsnitt om litteraturen från de andra nordiska länderna samt från Asien, Afrika och Latinamerika, både äldre och nyare tiders litteratur.

För att förverkliga min ambition är boken ganska tjock med många fördjupningar i enskilda verk. Tanken är att kunna ge möjlighet till analyser, diskussioner och djupare förståelse. För att underlätta för läraren finns väldigt många frågor och uppgifter: instuderingsfrågor, diskussionsfrågor och fördjupningsuppgifter, många gånger lämpade för ämnesövergripande projekt. För att underlätta för eleven är texten flankerad av stödord i marginalen som nämner det centrala innehållet i texten. Dessutom finns förklaringar till svåra ord längst ned på sidan. Alla författare har inte en egen rubrik, men där de tas upp är de (första gången) markerade i fetstil. Boken har inget register men en tydlig innehållsförteckning där de viktiga namnen står.

Emedan boken är tjock och kan kännas avancerad vid första ögonkastet har läraren en viktig roll (som alltid). Tanken är att eleven inte ska läsa allt, utan att läraren väljer de avsnitt som ska studeras under den innevarande kursen – men att det hela tiden ska finnas möjlighet till bredd och fördjupning. Jag har f.ö. fortfarande inte träffat den lärare som har låtit eleverna läsa vartenda ord i läroboken.

Litterära mästerverk genom tiderna är särskilt anpassad efter kraven i svenskämnet enligt Gy 2011. Förhoppningen är dock att boken också ska leda till ökad förståelse, bildning och smak.

Michael Jay

Innehåll

Inledning 9

Forntidens litteratur 12

Främre Orienten 14

MESOPOTAMIEN 14

Enuma elish • *Gilgamesheposet*

EGYPTEN 16

BIBELNS VÄRLD 17

Antiken – Grekland och Rom 20

DET ANTIKA GREKLAND 22

HOMEROS 22

Iliaden 23 • *Odysséen* 27 • *Homeros stil* 28

HESIODOS - LÄRODIKTER OM GUDARNA 29

LYRIKEN FRÅN 600-TALET TILL 400-TALET F.KR. 30

Archilochos • *Solon* • *Theognis* • *Alkaios* • *Alkman* • *Pindaros* • *Sapfo*

FABELN – DJUR SOM TALAR 34

DRAMATIK I ATHEN – SKÅDESPELARE PÅ SCEN 34

Tragedin (Sofokles • *Aiskylos* • *Euripides)* 35 •

Komedin (Aristofanes) 40 • *Om teatern* 41

TALEKONST OCH FILOSOFI 43

Platon 44

HELLENISTISK OCH ROMERSK TID 46

Theokritos

DET ANTIKA ROM 48

REPUBLICENS FÖRFATTARE 49

Catullus

ROMS STORA KLASSIKER 50

Propertius 51 • *Vergilius* 51 • *Ovidius* 54

FÖRFATTARE EFTER AUGUSTUS TID 56

Martialis • *Seneca* • *Pretonius* • *Apuleius*

DET KRISTNA ROM 57

Indien 58

VEDA 59

EPOSEN MAHABHARATA OCH RAMAYANA 59

INDISKA BERÄTTELSE 61

INDISK DRAMATIK – KALIDASA 62

Shudraka • *Kalidasa*

Kina 64

TVÅ GAMLA DIKTSAMLINGAR 65

Sångernas bok • *Elegierna från Chu*

FILOSOFI 65

NÅGRA BERÖMDA POETER 66

Sima Xiangru • *Zhou Wenjun* • *Xi Kang* • *Ruan Ji*

• *Tao Yuanming*

Medeltidens litteratur 68

Västeuropa 70

DEN GERMANSKA VÄRLDEN 70

BEOWULF 71

NORDEN – DE KRIGAR OCH KVÄDER PÅ ISLAND 73

Runstenar 73 • *Den poetiska Eddan* 74 • *Skalde-diktning (Egil Skallagrímsson)* 76 • *Isländsk saga* 76

DEN FEODALA VÄRLDEN 80

CHANSON DE GESTE 81

Rolandsången

TRUBADURLYRIKEN 82

Vilhelm av Akvitanien

ROMANS BRETONS OCH ROMANEN OM ROSEN 83

Tristan och Isolde • *Romanen om rosen*

TYSKA RIDDAREPOS 86

Parzival • *Nibelungensången*

DEN LÄRDA OCH RELIGIÖSA VÄRLDEN 88

HISTORIESKRIVNING 88

MYSTIKEN 88

VAGANTLYRIKEN 89

RELIGIÖST DRAMA 90

Spelet om Envar

DANTE – EN RESA GENOM DÖDENS VÄRLDAR 90

PÅ VÄG MOT RENÄSSANSEN 96

PETRARCA OCH BOCCACCIO 96

CHAUCER OCH VILLON 98

Svensk medeltidsdiktning 101

DEN FEODALA VÄRLDEN 101

Eufemiavisorna 101 • *Erikskrönikan* 102 • *Frihets-visan* 103 • *Balladerna* 104

DEN RELIGIÖSA VÄRLDEN 105

Den heliga Birgitta 106

Övriga världen 108

BYSANS 108

ARABISK DIKTNING 109

Beduinernas poesi 109 • *Muhammed och Koranen*

110 • *Arabisk diktning efter Muhammed* 111

PERSISK DIKTNING 114

Firdausi • *Khajjam* • *Rumi* • *Sadi* • *Hafiz*

INDIEN 119

Vaishnava-poesi

KINA 121

Li Bai • *Du Fu* • *ci*-lyrik • *Berättelser från träsk-markerna*

JAPAN 123

Tanka-poesi • *Monogatari* • *Murasaki Shikibu*

AMERIKA – AZTEKERNA 128

1500- och 1600-talets litteratur 130

Europa – renässansen, barocken, fransk-klassicismen 132

HUMANISMEN 136

Italien 136 • *Erasmus av Rotterdam* 136 • *Montaigne* 137 • *Rabelais* 137

ANDRA BERÄTTARE UNDER RENÄSSANSEN 139

Novellförfattare i Boccaccios anda 139 • *Spanska romaner (pikareskroman* • *Cervantes)* 140

EPIKEN 144

Tasso • *Milton*

LYRIKEN 146

Italien (Il Magnifico) 146 • *Frankrike (Ronsard)* 146 • *England (Shakespeare)* 147 • *1600-talets barocklyrik (Marino* • *Gryphius* • *Dach* • *Hoffmannswaldau)* 148

DRAMATIKEN 149

Teatern i England (Shakespeare) 150 • *Teatern i Spanien (Vega* • *Molina* • *Calderón)* 157

1600-TALET S FRANSKA LITTERATUR 159

Det franskklassiska dramat (Molière • *Racine)*

160 • *Övriga genrer (La Fontaine* • *Perrault* • *La Rochefoucault* • *Scudéry* • *La Fayette* • *Cyrano de Bergerac)* 163

Norden under renässansen 164

1500-TALET I SVERIGE 164

Bibelöversättning och psalmer (Olaus Petri) 165 • *Fantasisfull historieskrivning (bröderna Magnus)* 165

1600-TALET I SVERIGE 167

Wivallius 168 • *Stiernhielm* 169 • *Lucidor, Brenner och andra* 171

1600-TALET I DANMARK-NORGE 173

Kingo • *Leonora Christina* • *Petter Dass*

Asien på 1500- och 1600-talet 175

MELLANÖSTERN 175

Fuzuli • *Khatak*

INDIEN 176

Kabir

TIBET 176

Den sjätte Dalai Lama

KINA 177

Färden till Västern • *Chin Ping Mei*

JAPAN 178

Haiku-poesi • *Basho*

Litteraturen 1700-1830 180

Europa 181

Upplysningen 182

UPPLYSNINGENS STORA ROMANER 185

Defoe: Robinson Crusoe 185 • *Swift: Gullivers resor*

186 • *Voltaire: Candide* 188

LYRIK OCH DRAMATIK 191

Pope • *Gay* • *Goldoni* • *Beaumarchais* • *Lessing*

FRANSKA ROMANER OM PASSION OCH EROTIK 192

Prévost • *Choderlos de Laclos* • *Sade*

NORDEN UNDER UPPLYSNINGSTIDEN 194

Dalin 196 • *Nordenflycht* 197 • *Lenngren och*

Kellgren 198 • *Bellman* 201 • *Holberg* 204

Förromantiken 208

ENGLAND: ROMANER 209

Den känslosamma brevromanen 209 • *Bildningsromanen* 210 • *Gotisk roman* 210

ENGLAND: LYRIK 211

Young • *Gray* • *Macpherson* • *Burns* • *Blake*

FRANKRIKE 214

Rousseau

TYSKLAND 218

Schiller – friheten diktare 219 • *Goethe – förälskelser, olycklig kärlek och en pakt med djävulen* 221

NORDEN 227

Thorild • *Lidner* • *Ewald* • *Baggesen*

Romantiken 230

TYSKLAND 233

Novalis – poesin som en blå blomma 233 • *Hölderlin* 236 • *Kleist – missförstådd outsider* 237 •

Brentano och Arnim 238 • *Chamisso, Eichendorf, Heine, Hoffmann – fantastiska berättelser och*

förtrollande poesi 238

ENGLAND 240

Coleridge och Wordsworth 240 • *Byron och Shelley – melankoli och frihet* 241 • *Keats – längtan efter skönhet* 244 • *Romantiska romaner – Shelley, Scott och Austen* 246

ROMANTIKEN I ANDRA LÄNDER 249

Italien (Foscolo • Leopardi) 249

Ryssland (Pusjkin • Lermontov) 250

Frankrike (Hugo) 252

USA (Cooper) 253

Romantiken i Norden 254

SVENSK ROMANTIK 255

Romantikens anförare – Atterbom, Geijer, Tegnér 256 • *Stagnelius – erotiskt begär och längtan bort* 261 • *Almqvist – märkliga kvinnor, oskuld och arsenik* 265

DANSK ROMANTIK 267

Oehlschläger 268

NORSK ROMANTIK – WERGELAND 269

FINSK ROMANTIK – KALEVALA 270

Asiens litteratur 1700-1830 272

Mellanöstern • Indien • Kina • Japan (senryu • Monzeamon)

Litteraturen 1830-1910

Europa och USA - realism, naturalism, symbolism, sekelskifte 275

FRANKRIKE 278

REALISTISKA BERÄTTARE 278

Stendhal 278 • *Balzac – besatt av att berätta* 279 • *Madame Bovary – det vardagliga livets tragik* 282 • *Naturalismen* 284 • *Zola – kloakernas Homeros* 285 • *Maupassant* 287

ROMANTISK REALISM I FRANKRIKE 287

Dumas och Verne – vidunderliga äventyr 288 • *Musset och Sand* 289 • *Mérimée och Sue* 289 • *Gautier – konst för konstens skull* 290 • *Baudelaire – en ny poesi i storstadens smuts* 290

STORBRIANNIEN 294

REALISTISKA BERÄTTARE 295

Dickens 295 • *Systrarna Brontë* 297 • *Tre andra realister* 299

ROMANTISK REALISM I STORBRIANNIEN 299

Marryat • Stevenson • Kipling • Carroll • Conan Doyle • Stoker

RYSSLAND 302

Gogol – romantisk realism 302 • *Turgenjev* 302 • *Tolstoj – att finna sann livskänsla* 304 • *Dostojevskij – splittrade själar* 306

REALISM PÅ TYSKA 311

Reuter • Fontane

USA 313

Poe 314 • *Melville – jakten på den stora valen* 314 • *Walden – en stor bok om naturen* 315 • *Twain och London* 316 • *En storvulen och en lågmäld poet (Whitman • Dickinson)* 316

SEKELSKIFTETS LITTERATUR – SYMBOLISM OCH FÖRNYAD DRAMATIK 318

BERÄTTARE KRING SEKELSKIFTET 322

Mot strömmen 322 • *Oscar Wilde* 322 • *Conrad* 324 • *Sologub* 325

SYMBOLISTISK LYRIK 326

FRANSK SYMBOLISM 327

Verlaine, Mallarmé, Lautréamont • Rimbaud – poesins underbarn

TYSKSPRÅKIG SYMBOLISM 331

Morgenstern • Rilke – bland änglar och Orfeus

RYSK OCH ITALIENSK SYMBOLISM 334

Blok • d'Annunzio

BRITTISK SYMBOLISM 335

Housman • Hopkins • Yeats

NY DRAMATIK KRING SEKELSKIFTET 335

Frankrike (Jarry • Maeterlinck) 336 • *Tyskland (Hauptmann • Wedekind)* 337 • *Österrike-Ungern (Schnitzler)* 338 • *Storbritannien (Shaw • Yeats)* 338 • *Ryssland (Tjechov)* 339

Litteraturen 1830-1910 i Norden 342

ROMANTISK REALISM I SVERIGE 1830-1870 344

Berättande kvinnor och män (Bremer • von Knorring • Almqvist • Flygare-Carlén • Topelius • Rydberg) 344

Lyriken i mitten av 1800-talet (Runeberg • Rydberg) 347

ROMANTISK REALISM I NORGE, DANMARK OCH FINLAND 1830-1870 349

Danmark (Andersen) 349 • *Norge (Collett • Bjørnson • Ibsen)* 351 • *Finland (Kivi)* 353

LITTERATUREN I NORDEN FRÅN 1870-TALET

TILL OMKRING 1910 355

SVERIGE 356

80-talsförfattare bredvid Strindberg (Benedictsson • Hansson • Kleve) 356 • *Strindberg* 359 • *Heiden-*

stam – livsglädje, fantasi och skönhet 371 • *Lagerlöfs sagolika berättelser* 374 • *Karlfeldt och Fröding* 376 • *Ekelund* 380 • *Söderberg* 380

DANMARK 382

Jacobsen • Bang • Claussen

NORGE 385

Lie • Skram • Ibsens samhällsdramer • Krag • Obstfelder • Hamsun

ISLAND OCH FINLAND 391

Canth • Leino

Litteraturen i Asien 1830-1910 393

Mellanöstern • Indien • Kina • Japan

Litteraturen på 1900-talet

Världen utanför Norden 402

POESI FRÅN SKYTTEGRAVEN – ROMANER OCH LYRIK OM FÖRSTA VÄRLDSKRIGET 402

Graves • Hemingway • Remarque • Hasek • Jünger • Sassoon • Apollinaire

MODERNISTISK LYRIK – NÄR POESIN ALDRIG BLEV SIG LIK IGEN 405

Italiensk futurism (Marinetti) 406 • *Rysk futurism (Majakovskij)* 407 • *Apollinaire - tidig fransk modernism* 407 • *Imagism - modernismen i England och USA (Pound • Eliot)* 408 • *Tysk expressionism (Trakl)* 408 • *Dadaism* 409 • *Surrealismen i Frankrike (Breton)* 409

BERÄTTARKONST UNDER MELLANKRIGSTIDEN I EUROPA OCH USA 410

1900-talets två mest berömda romaner • Odysseus vilse i Dublin (Joyce) 411 • *En hel värld i en kopp te (Proust)* 412

Individen kontra samhället – Mann och Hesse 413

Une génération perdue – amerikaner i Paris (Hemingway • Fitzgerald • Faulkner) 416

Tyskarna som undkom granaterna (Döblin • Kästner • Fallada • Tucholsky • Jünger) 418

Ett rikes undergång – Österrike (Musil • Roth • Broch • Kafka) 419

I Petersburg och Moskva kan allting hända (Belyj • Bulgakov) 422

England och Frankrike mellan två krig (Woolf • Lawrence • Gide • Céline • Saint-Exupéry) 423

En mörk framtid – 1900-talets dystopier (Zamjatin • Čapek • Huxley • Orwell • Bradbury) 425

1900-TALET DRAMATIK 427

Brecht • Pirandello • O'Neill • Sartre • Beckett • Soyinka

LYRIK I MODERNISMENS EFTERFÖLJD 430

Nordeuropa och Frankrike 430 • *Sydeuropa (Pessoa • Lorca)* 431 • *Latinamerika och Karibien (Neruda)* 432 • *USA (Ginsberg)* 433 • *Asien (Adonis)* 434 • *Afrika (Senghor • p'Bitek)* 436

BERÄTTARE UTANFÖR EUROPA OCH USA 438

Latinamerika och Karibien (Borges • García Márquez • Allende) 438

Australien och Nya Zeeland (Mansfield • Frame • White) 439

Afrika (Mofolo • Achebe • Soyinka) 440

Mellanöstern (Mahfouz • Kemal • Agnon) 442

Indien, Kina, Japan (Premchand • Markandaya • Desai • Mishima) 443

BERÄTTARE I EUROPA OCH USA EFTER 1940 – VILSENHET I EN VÄRLD I FÖRÄNDRING 444

Frankrike (Camus) 444 • *Holland och Belgien (Frank)* 445 • *Tyskland och Schweiz (Böll)* 446 • *Storbritannien (Waugh • Golding)* 446 • *Sydeuropa (Calvino • Lampedusa)* 448 • *Östeuropa (Solzjenitsyn)* 448 • *USA (Mailer • Nabokov • Kerouac • Plath • Jong)* 449

1900-talets litteratur i Norden 452

SVERIGE 454

SKILDRARE AV BORGARE OCH ARBETARKLASS 454

Hjalmar Bergman – pessimistisk humörskrivare 454

Sambällengagemang och kritik av borgerligheten (Siwertz • Hellström • Hedberg • Wägner) 456

Proletärförfattare (Lo-Johansson • Martinson • Fridegård) 457

FINLANDSSVENSK MODERNISM 458

Södergren • Diktonius • Björling • Enckell

PÄR LAGERKVIST 460

TRE KVINNLIGA SÄRLINGAR 462

Krusensstjärna • Boye • Löwenhjel

TRE FATTIGLAPPAR BLIR STORA FÖRFATTARE 464

Moberg • Johnson • Martinson

LUSTIGA OCH MUSTIGA BERÄTTARE 468

Heller • Nilsson Piraten • Bengtsson

SVENSK POESI FRÅN 1930 OCH FRAMÅT 469

Trubadurer och poeter i traditionell stil (Gullberg • Andersson • Sjöberg • Taube) 469

Frihet åt poesin – modernismen i Sverige (Lundkvist • Ekelöf • Lindegren • Setterlind • Andersson • Tranströmer • Fahlström • Åkeson) 473

BERÄTTARE FRÅN 1940-TALET OCH FRAMÅT 481
*1940-talets berättare – ångest och experiment (Dag-
german • Ahlin)* 481
*Sverige i genombelysning (Ekman • Fogelström •
Delblanc • Claesson • Jersild • Sundström • Thor-
vall • Lundell)* 484

DANMARK 488
LITTERATUR FRAM TILL ANDRA VÄRLDSKRIGET 488
*Jensen • Nexø • Bonneilycke • Kristensen • Abell •
Munk • Blixen*
LITTERATUR FRÅN ANDRA VÄRLDSKRIGET OCH
FRAMÅT 492
*Scherfig • Diitlevsen • Branner • Jøger • Panduro •
Rifbjerg*

NORGE 494
BERÄTTARE PÅ 1900-TALET 494
*Duun • Undset • Sandel • Hoel • Sandemose •
Vesaas • Mykle • Bjørneboe*

NORSK 1900-TALSLYRIK 498
Bull • Vesaas

ISLAND 499
Laxness • Steinarr

FINLAND 500
FÖRE ANDRA VÄRLDSKRIGET 500
Sillanpää • Kilpi
EFTER ANDRA VÄRLDSKRIGET 501
Linna • Meri • Kilpi

Frågor och uppgifter 502

Bildkällor 532

Textkällor 535

När sidnummer ej anges i innehållsförteckningen innebär det att det angivna inte har egen rubrik i texten.

Om stavning av namn och annat

Äldre svenska texter återges oftast med moderniserad stavning för att inte vara besvärliga att förstå. I några fall har dock den gamla stavningen återgetts, t.ex. då den faktiskt är lätt att förstå och för att visa på den tidens stavning (exempelvis 1600-talets).

Norska och danska texter är oftast på originalspråk med ordförklaringar eller med översättning av författaren till den här boken. Ibland används gammal norsk och dansk stavning, med stor bokstav vid substantiv och ”aa” som betecknar ”ä”.

En del grekiska namn kan stavas olika i citat och huvudtexten. Akilles stavas ofta just så, men översättaren Ingvar Björkeson skriver mer ljudligt: ”Achillevs”.

Bokstaving av kinesiska namn på svenska följer pinyin-systemet, som numera är det allmänna. I en del gamla uppslagsverk kan namnet stavas annorlunda. I en del fall står båda stavningar (t.ex. Li Bai som är känd för många svenskar som Li Po).

Även namn på personer, platser o.d. från andra språk kan stå olika i andra böcker än den här. Det kan vara viktigt att veta om man ska slå efter något i en uppslagsbok.

En del språk har tecken som inte finns i svenska (liksom vi har å, ä, ö), t.ex. ç š ê. Sådana är ibland inte korrekt återgivna i den här boken. Där beklagar sig författaren.

Om årtal

I boken står inga årtal för författares födelse och död. Av sammanhanget framgår det tydligt när personen levde och verkade, och årtal står för varje verks publicering (för äldre verk ibland ungefärligt), urpremiär, tillkomst och liknande.

Inledning

Varför läser människor än idag flera hundra, ibland tusentals år gamla berättelser, dikter och skådespel? Den frågan försöker den här boken ge svar på – samtidigt som den ger en översikt över litteraturens historia från äldsta tid till omkring 1980. Ju närmare vår egen tid vi kommer desto svårare är det att få en god överblick över de litterära skeendena, att få perspektiv på litteraturen. En bok som hyllas i våra dagar kan vara bortglömd några år senare. Därför tas inte litteraturen efter 1980 upp här, bortsett från något enstaka verk. Ett kapitel om vår tids litteratur kommer antagligen att kännas komiskt eller mossigt om bara tio år. ”Varför nämns den författaren men inte den?” frågar sig säkert läsaren om 10-20 år. Därför är det nog bättre att överlåta en genomgång av de senaste årens litteratur åt respektive lärare och klass.

Så – många böcker glöms alltså bort med tiden. Men en del författare och verk lever vidare genom att läsas om och om igen – Homeros, Sapfo, Ovidius, Kalidasa, Dante, Hafiz, Abu Nuwas, Murasaki, Li Bai, Stiernhielm, Shakespeare, Novalis, HC Andersen, Ibsen, Strindberg och många andra. Orsaken till att de överlevt är enkel. Det är för de är bra, riktigt bra. Författarna ovan har rentav skapat litterära mästerverk.

Den här boken försöker redogöra för vad som gör de gamla verken bra och speciella, vad som gör dem gripande, vackra och intressanta – vad som gör dem till mästerverk. Det går inte att förklara för varje enskilt verk; det finns det inte utrymme för här. I en del fall står det explicit – d.v.s. rent ut sagt – vad som gör ett verk eller en författare bra eller speciell. I de flesta fall finns dock bara en saklig redogörelse för en författare, men genom den går det ofta att dra slutsatsen att han eller hon är intressant eller speciell på något sätt.

Förklaringar vad som gör ett verk bra kan tyckas subjektiva – något som bara den som säger det tycker – men de flesta som studerat litteratur skulle hålla med om förklaringarna i den här boken. Det som står i boken utgår förstås både från egna läsoplevelser och vad specialister sagt om en författare.

Vad gör då en dikt, ett drama eller en berättelse så bra att den överlevt hundratals år? Det kan vara att poeten lyckats hitta exakt rätt ord och ge dikten en skön form. Dramatikern har kanske lyckats levandegöra intressanta frågor med hjälp av fångslande karaktärer. Berättare kan ha skrivit en spännande historia utan att det blir banalt. Ibland är det speciella att författaren lyckats fånga sin tids stora idéer på ett särskilt sätt. Ibland finns det litteraturhistoriska skäl, t.ex. att författaren är först med att prova ett särskilt litterärt grepp eller att han eller hon gör det bäst under sin epok.

Ambitionen med den här boken är att fånga tre aspekter. Först det litterära, författares berättarförmåga, poetiska teknik och liknande – litterära verknytningsmedel. För det andra det litteraturhistoriska, vad som gör ett verk speciellt under sin tid. Och för det tredje de tankar litteraturen väcker. Författare belyser ofta stora mänskliga frågor på ett fascinerande sätt som ger oss perspektiv på vad det innebär att vara människa. Genom att ta fasta på de tre aspekterna vill den här boken bidra till förståelse, bildning och smak – inte bara fakta.

Den här boken har *ett* särskilt perspektiv. Den är skriven för elever i svensk gymnasieskola. Den har därmed ett svenskt, nordiskt och västerländskt perspektiv. En japansk, nigeriansk eller iransk gymnasiebok i litteraturhistoria ser nog fullständigt annorlunda ut. I en globaliserad värld måste dock perspektiven vidgas, så boken har gedigna avsnitt om litteraturen i de asiatiska, afrikanska och latinamerikanska kulturerna.

I framtiden kommer sådana avsnitt förhoppningsvis att vara ännu mer omfattande. De flesta västerländska verk finns översatta till svenska, men fortfarande väntar t.ex. många österländska verk på sina översättare. Översättningar är nödvändiga för litteratur (såvida man inte lär sig alla språk själv eller nöjer sig med sådant som är skrivet på ens eget språk). Musik och bildkonstverk kan avnjutas var de än kommer ifrån, men litteraturen kräver översättningar. Utan alla enträgna och många gånger snillrika översättare skulle en sådan här bok inte vara möjlig. Ett stort tack till dem!

De flesta diktцитaten i boken står för sig på egna rader. Men några är inbakade i huvudtexten. Då markeras radbyte med ett snedstreck - här ett exempel: ”Därföre gläds, o vän, och sjung i bedrövelsens mörker: / Natten är dagens mor, Kaos är granne med Gud.”

Litteratur är på ett sätt till för underhållning, något man roar sig med på fritiden. Men förhoppningsvis väcker god litteratur mer hos läsaren. Den kan vara till tröst, som diktцитatet av Stagnelius ovan. Den kan få oss att tänka till och ifrågasätta saker och ting i vår omgivning. Och den kan få oss att känna de mest vidunderliga känslor: känslan av skönhet, sorg över huvudpersonens öde, stark längtan och mycket annat. I *Heinrich von Ofterdingen* av den tyska romantikern Novalis drömmer huvudpersonen om hur han kommer till en grotta och i en blå blomma där tycker sig se ett kvinnoansikte, vilket väcker hans längtan. Den blå blomman är en symbol för kärleken. Men också för poesin, för litteraturen, och dess förmåga att väcka liv i oss.

